

הלכות נחלות פרק ג

א. אין הבכור נוטל פי שנים בנכסים הראויין לבוא לאחר מיתת אביו, אלא בנכסים המחזקין לאביו שבאו לרשותו, שנאמר "בכל אשר-ימצא, לו" (דברים כא, יז). כיצד: אחד ממורישי אביו שמת לאחר מיתת אביו, הבכור והפשוט יורשין כאחד; וכן אם היתה לאביו מלוה, או היתה לו ספינה בים יורשין אותה הבכור והפשוט כאחד.

ב. הניח להם אביהם פרה משכרת או מחכרת, או שהיתה רועה באפר וילדה הבכור נוטל בה ובולדה פי שנים. שחט אחד ממכרי אביו בהמה, ואחר כך מת אביו נוטל פי שנים במתנות שלאותה הבהמה.

ג. אין הבכור נוטל פי שנים, בשבח ששכחו נכסים לאחר מיתת אביו, אלא מעלה אותו השבח בדמים, ונותן היתר לפשוט: והוא, שישתנו הנכסים כגון פרמל שנעשה שבלים, וכפניות שנעשו תמרים. אבל אם שכחו מחמת עצמן, ולא נשתנו כגון אילן קטן שגדל ונעשה עבה, וארץ שהעלת שרטון הרי זה נוטל בשבח פי שנים; ואם מחמת הוצאה השביח, אינו נוטל.

ד. אין הבכור נוטל פי שנים במלוה, אף על פי שהוא בשטר, ואף על פי שגבו היתומים קרקע בחוב אביהם. היה לאב מלוה ביד הבכור הרי זה ספק אם יטל בה פי שנים, הואיל וישנה תחת ידו, או לא יטל, הואיל ומחמת אביו יירשנה ועדין לא באה לידו שלאביו; לפיכך יטל ממנה חצי חלק בכורה.

ה. בכור שמכר חלק בכורה קדם חלקה ממכרו קים, מפני שיש לבכור חלק בכורה קדם חלקה. לפיכך אם חלק עם אחיו במקצת נכסים, בין בקרקע בין במטלטלין, ונטל חלק כפשוט ותר בכל הנכסים, ואינו נוטל בשארן אלא כפשוט.

ו. במה דברים אמורים, בשלא מחה. אבל אם מחה באחיו, ואמר בפני שנים, ענבים אלו שאני חולק עם אחי בשווה, לא מפני שמחלתי בחלק בכורה הרי זו מחאה, ולא ותר בשאר נכסים. אפלו מחה בענבים כשהן מחברים, ובצרום וחלקום בשווה לא ותר בשאר נכסים. אבל אם דרכום, וחלק עמהן בשווה ביין, ולא מחה בהן, משנעשה יין ותר בכל הנכסים. הא למה זה דומה: למי שמחה בענבים, וחלק עמהם בשווה בזיתים שהרי ותר בכל. וכן כל פיוצא בזה.

ז. מי שיבם אשת אחיו, הוא יורש כל נכסי אחיו המחזקים. אבל הראויין לבוא לאחר מפאן, הרי הוא בהן ככל האחים, שהרי בכור קרא אותו הכתוב, שנאמר "והיה, הבכור אשר תלד יקום, על-שם אחיו המת; ולא-ימחה שמו, מישראל" (דברים כה, ו).

ח. וכשם שאינו נוטל בראוי כבמחזק כך אינו נוטל בשבח ששכחו נכסים אחר מיתת אביו, משעת מיתה עד שעת חלקתו עם אחיו בנכסי אביו. ואפלו השביחו נכסים אחר שיבם, וקדם שיחלקו הרי הוא בשבח כאחד מן האחין, אף על פי שנוטל מן הנכסים אלו שני חלקים, חלקו וחלק אחיו שיבם אשתו, הואיל ומת האב בחיי כלן.

ט. כבר בארנו בהלכות שכנים, שהבכור נוטל שני חלקים שלו

כָּאֶחָד בַּמָּצָר אֶחָד. אֲבָל הֵיכֶם שְׁחָלַק עִם אָחִיו בְּנִכְסֵי אָבִיו, נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֶלְקוֹ אָחִיו בַּגּוֹרֵל; וְאִם עָלָה גּוֹרְלוֹ בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת, נוֹטֵל בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת.

י. שׁוֹמֵרֶת יָכֶם שְׁמֵתָהּ אֶפְלוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הָאֲחִים מֵאֹמֶר מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ יוֹרְשִׁין נִכְסֵי מְלוֹג וְחֻצֵי נִכְסֵי צֶאֱן בְּרוֹזֵל, וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ עִם חֻצֵי נִכְסֵי צֶאֱן בְּרוֹזֵל. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חֵיבִין בְּקִבּוּרָתָהּ, הוֹאִיל וְהֵן יִירָשׁוּ כְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בַּמְּקוֹמוֹ.

הַלְבוֹת נְחָלוֹת פָּרֶק ד

א. הָאוֹמֵר זֶה בְּנִי, אוֹ זֶה אָחִי, אוֹ זֶה אָחִי אָבִי, אוֹ שְׂאֵר הַיּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ אֵף עַל פִּי שְׁהוּדָה בְּאֲנָשִׁים שְׂאִינָן מַחְזִיקִין שְׁהֵן קְרוֹבֵיו הָרִי זֶה נֶאֱמָן, וְיִירָשׁוּנוּ: בֵּין שְׂאֹמֵר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא, בֵּין שְׂאֹמֵר וְהוּא שָׂכִיב מָרַע. אֶפְלוּ נִשְׁתַּתֵּק, וְכָתַב בְּכָתֵב יָדוֹ שְׁזֶה יוֹרֵשׁ בּוֹדֵקִין אוֹתוֹ, כְּדֶרֶךְ שְׁבוֹדֵקִין לְגִטִּין.

ב. הֵיִינוּ מַחְזִיקִין בְּזֶה שְׁהוּא אָחִיו, אוֹ בֶן דּוֹדוֹ, וְאָמַר אֵינוֹ אָחִי, וְאֵינוֹ בֶן דּוֹדִי אֵינוֹ נֶאֱמָן. אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל מִי שֶׁהִחְזִק שְׁהוּא בְּנוֹ לֹמֵר אֵינוֹ בְּנִי, וְלֹא יִירָשׁוּנוּ. וְיִרְאֶה לִי שְׂאֶפְלוּ הָיוּ לִבֵּן בָּנִים אֵף עַל פִּי שְׂאִינֵנוּ נֶאֱמָן עָלָיו לֹמֵר אֵינוֹ בְּנִי לְעִנְיַן יָחוּס, וְאֵין מַחְזִיקִין אוֹתוֹ מִמְּזֹר עַל פִּיו נֶאֱמָן הוּא לְעִנְיַן יִרְשָׁה, וְלֹא יִירָשׁוּנוּ.

ג. הָאוֹמֵר זֶה בְּנִי, וְחָזַר וְאָמַר עֲבָדִי הוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן. אָמַר עֲבָדִי, וְחָזַר וְאָמַר בְּנִי אֵף עַל פִּי שְׁהוּא מִשְׁמָשׁוּ כְּעֶבֶד, נֶאֱמָן: שְׁזֶה שְׂאֹמֵר עֲבָדִי, כְּלוֹמֵר הָרִי הוּא לִי כְּעֶבֶד. וְאִם הָיוּ קוֹרִין לוֹ עֶבֶד בֶּן מֵאָה זֶזוּ וְכִיּוֹצֵא בְּדִבְרִים אֵלוּ, שְׂאִין אוֹמְרִין אוֹתָן בִּיחּוּד אֵלָּא לְעֶבְדִּים הָרִי זֶה אֵינוֹ נֶאֱמָן.

ד. הִיָּה עוֹבֵר עַל בֵּית הַמֶּכֶס, וְאָמַר בְּנִי הוּא זֶה, וְחָזַר אַחֵר כֶּךָ וְאָמַר עֲבָדִי נֶאֱמָן: שְׁלֹא אָמַר בְּנִי, אֵלָּא לְהַבְרִיחַ מִן הַמֶּכֶס. אָמַר בְּבֵית הַמֶּכֶס עֲבָדִי הוּא, וְחָזַר וְאָמַר בְּנִי הוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן.

ה. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת אֵין קוֹרִין לָהֶן אָבָא פְּלוֹנִי, וְלֹא אִמָּא פְּלוֹנִית, שְׁלֹא יָבוֹא מִן הַדְּבָר תְּקֻלָּה, וְנִמְצָא זֶה הַבֶּן נִפְגָּם. לְפִיכָךְ אִם הָיוּ הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת חֲשׁוּבִין בְּיוֹתֵר, וַיֵּשׁ לָהֶן קוֹל, וְהָרִי כָּל הַקֶּהֱל מִפִּירִין אוֹתָן וְאֵת בְּנֵי אֲדוֹנֵיהֶם, כְּגוֹן עֲבָדֵי הַנָּשִׂא הָרִי אֵלוּ מִתְרִין לְקָרוֹת לָהֶן אָבָא וְאִמָּא.

ו. מִי שֶׁהִיתָה לוֹ שְׁפָחָה, וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֶּן, וְהִיָּה נוֹהֵג בּוֹ מִנְהַג בָּנִים, אוֹ שְׂאֹמֵר בְּנִי הוּא וּמִשְׁתַּחֲרַת הִיא אִמּוֹ אִם תְּלָמִיד חֲכָמִים הוּא, אוֹ אָדָם כָּשֶׁר שֶׁהִחְזִק בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת הָרִי זֶה יִירָשׁוּנוּ. וְאֵף עַל פִּי כֵּן, אֵינוֹ נוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁיָּבִיא רְאִיָּה שֶׁנִּשְׁתַּחֲרָהּ אִמּוֹ וְאַחֵר כֶּךָ יִלְדָּה, שֶׁהָרִי הִחְזִקָה שְׁפָחָה בְּפָנֵינוּ.

ז. וְאִם מִשְׂאֵר הַדִּיוֹטוֹת הוּא, וְאֵין צָרִיף לֹמֵר אִם הִיָּה מִן הַמִּפְקִירִין עֲצֻמָּן לְכָךְ הָרִי זֶה בְּחֻזְקָת עֶבֶד לְכָל דְּבָר, וְאָחִיו מֵאָבִיו מוֹכְרִין אוֹתוֹ; וְאִם אֵין לְאָבִיו חוּץ מִמֶּנּוּ, אִשְׁתְּ אָבִיו מִתִּיבָמָת. וְזֶה הוּא הַדִּין שֶׁיִּרְאֶה לִי שְׁהוּא הוֹלֵף עַל עֵיקָרֵי הַקְּבָלָה. וַיֵּשׁ מִי שְׁלֹא חֶלֶק בֵּין כְּשָׂרִים לְשְׂאֵר הָעָם, לְעִנְיַן שְׁלֹא יִמְכְּרוּ אוֹתוֹ אָחִיו בְּלִבָּד; וַיֵּשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שְׂאֶפְלוּ לִירָשׁוֹ, לֹא נִחְלַק בְּיִשְׂרָאֵל. וְאֵין רְאוּי לְסַמֵּךְ עַל דְּבָר זֶה.

ח. כל היורשין, יורשין בחזקה. כיצד: עדים שהעידו שזה מחזק לנו שהוא בנו שלפלוני, או אחיו אף על פי שאינן עדי יחוס, ולא ידעו אמתת יחוסין הרי אלו יורשין בעדות זו.

ט. יעקוב שמת והניח ראובן ושמעון, ולא החזק לו בן אלא שניהם תפס ראובן לוי מן השוק, ואמר גם זה אחינו הוא, ושמעון אומר, איני יודע הרי שמעון נוטל חצי הממון; וראובן שלישי, שהרי הודה שהם שלושה אחין; ולוי נוטל שתות.

י. מת לוי, יחזר השתות לראובן. נפלו ללוי נכסים מאחרים יחלקו אותן ראובן ושמעון, שהרי ראובן מודה לשמעון שלישי זה אחיהן.

יא. השביח השתות מאליו, ואחר כך מת לוי אם שבח המגיע לפתפים הוא, כגון ענבים שהגיעו להבצר הרי השבח הזה כנכסים שנפלו לו מאחרים, ויחלקו בהן; ואם עדין לא הגיעו להבצר, הרי הן שלראובן לבדו.

יב. אמר שמעון אין לוי זה אחי, ונטל לוי בחלק ראובן כמו שבארנו, ואחר כך מת לוי לא יירש ממנו שמעון כלום, אלא ראובן לבדו יירש השתות עם שאר הנכסים האחרים שהניח לוי. והוא הדין בכל היורשין שיודו מקצתן ביורשין אחרים, ולא יודו מקצתן.

הלכות נחלות פרק ה

א. זה הכלל ביורשין: כל שני יורשין שהאחד מהן יירש ודאי, והשני ספק אין לספק כלום; ואם היו שניהם ספק, שמא זה הוא היורש או שמא זה הוא שניהם חולקין בשווה.

ב. לפיכך מי שמת והניח בן וטמטום או אנדרגינז הרי הבן יירש הכל, שהטמטום והאנדרגינז ספק. הניח בנות וטמטום ואנדרגינז יורשות בשווה, והרי הוא כאחת מן הבנות.

ג. כבר בארנו בהלכות אישות דין הבנות עם הבנים, במזונותיהן ובפרנסתן; ושם בארנו שהמזונות מתנאי כתבה. ובזמן שהנכסים מרבין, אין לבנות אלא מזונותיהן והבנים יירשו הכל; ויתפרנסו הבנות בעשור נכסים, כדי שינשאו בו לבעליהן. ובזמן שהנכסים מועטין, אין לבנים כלום אלא הכל למזון הבנות. לפיכך מי שמת והניח בנים ובנות וטמטום או אנדרגינז בזמן שהנכסים מרבין הבנים יורשין, ודוחין הטמטום אצל הבנות ונזון כמותן; ובזמן שהנכסים מועטין הבנות דוחות את הטמטום אצל הבנים ואומרות לו, זכר אתה ואין לך עמנו מזונות.

ד. מי שלא שהת אחר בעלה שלושה חדשים, ונשאת וילדה בן, ואין ידוע אם בן תשעה לראשון, או בן שבעה לאחרון אין זה הבן יורש את אחד משניהם, מפני שהוא ספק. ואם מת הבן שניהן יורשין אותו וחולקין בשווה, מפני ששניהם ספק: שמא זה אביו או זה אביו.

ה. יבמה שלא שהת שלושה חדשים, ונתיבמה בתוך שלושה ואין ידוע אם בן תשעה לראשון, או בן שבעה לאחרון זה

הספק אומר שמא בן המת אני, ואירש נכסי אבי כלן, ואין אתה ראוי ליבם, שאין אמי בת יבום; והיבם אומר, שמא בני אתה, ואמך ראוייה ליבום, ואין לך בנכסי אחי כלום. הואיל וגם זה היבם ספק, שמא יבם הוא או אינו יבם חולקין בשווה.

ו. וכן דין זה הספק עם בני היבם, בנכסי המת שנתיבמה אשתו חולקין בשווה: הספק מחצה, ובני היבם הודאין מחצה.

ז. מת היבם אחר שחלק עם זה הספק, ובאו בני היבם הודאיים לירש אביהם אף על פי שיש לזה הספק לומר להם אם אחיכם אני, תנו לי חלק בירשה זו, ואם אין אני אחיכם, החזירו לי החצי שלקח אביכם אין לזה הספק עמהן בנכסי אביהן כלום, ואינו מוציא מידן.

ח. ספק והיבם שבאו לחלק בנכסי אבי היבם הרי היבם יורש ודאי, וזה הספק אם הוא בן המת, יש לו חצי הממון ולזה היבם חציו, ואם הוא בן היבם, אין לו כלום; לפיכך יירש היבם, וידחה הספק.

ט. הניח היבם שני בנים ודאין, ואחר כך מת אבי היבם הרי הספק אומר אני בן המת, ויש לי מחצה ולשניכם מחצה, והשנים אומרים לו אתה אחינו ובן היבם אתה, ואין לך אלא שליש בנכסי הזקן: החצי שמודה להם בו נוטלין, והשליש שמודין הן בו לו נוטלו; והשתנות הנשאר חולקין אותו בשווה, הוא נוטל חציו ושניהם חציו.

י. מת הספק הרי היבם אומר שמא בני הוא, ואני אירשנו, ואבי היבם אומר, שמא בן בני המת הוא ואני אירשנו חולקין בשווה.

יא. מת היבם הרי הספק אומר בנו אני, ואירשנו, ואבי היבם אומר שמא בן בני האחר אתה וזה אחי אביך הוא, ואני אירשנו חולקין בשווה.

יב. מי שנפל הבית עליו ועל אשתו, ואין ידוע אם האשה מתה תחלה, ונמצאו יורשי הבעל יורשין כל נכסיה, או הבעל מת תחלה, ונמצאו יורשי האשה יורשין כל נכסיה פיצד דינם: מעמידין נכסי מלוג בחזקת יורשי האשה, והכתבה עיקר ותוספת בחזקת יורשי הבעל; וחולקין בנכסי צאן ברזל, יורשי האשה נוטלין חצין ויורשי הבעל חצין.

יג. אבל אם נפל הבית עליו ועל אמו מעמידין את נכסי האם בחזקת יורשי האם, שהם יורשין ודאין; אבל יורשי הבן ספק הם שאם מת הבן תחלה, אין לאחיו מאביו בנכסי אמו כלום כמו שבארנו.

יד. נפל הבית עליו ועל בן בתו אם האב מת תחלה בן בתו יירשנו, ונמצאו הנכסים של יורשי הבן; ואם בן בתו מת תחלה אין הבן יורש את אמו בקבר כמו שבארנו, ונמצאו הנכסים של יורשי האב. לפיכך יחלקו יורשי האב, עם יורשי בן הבת. וכן אם נשבה האב, ומת בן בתו במדינה, או שנשבה הבן, ומת אבי אמו במדינה יחלקו יורשי האב, עם יורשי בן הבת.

טו. נפל הבית עליו ועל אביו או שאר מורישיו, והיתה עליו כתבת אשה ובעלי חוב יורשי האב אומרינן הבן מת תחלה, ולא הניח כלום ואבד החוב, ובעלי חובות אומרים האב מת תחלה,

וְזָכָה הַבֵּן בִּירְשָׁתוֹ וַיֵּשׁ לָנוּ לְגִבּוֹת מַחְלָקוֹ הָרִי הַנִּכְסִים בְּחִזְקַת
הַיּוֹרְשִׁין; וְעַל הָאִשָּׁה וּבְעָלֶי חוּבוֹת לְהֵבִיא רְאִיָּה, אוּ יֵלְכוּ לָהֶם
בְּלֹא כְלוּם.

טו. דִּין אֱלוֹ שְׁמִתּוֹ תַּחַת הַמַּפְלָת, אוּ שְׁטַבְעוּ בַּיָּם, אוּ שְׁנַפְלוּ
לְאִשׁ, אוּ שְׁמִתּוֹ בְּיוֹם אֶחָד, וְזֶה בְּמַדִּינָה זוֹ וְהָאַחֵר בְּמַדִּינָה
אַחֶרֶת דִּין אֶחָד הוּא: שְׁבָכָל אֱלוֹ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, אֵין יוֹדְעִין מִי
הוּא שְׁמִתַּת תַּחֲלָה.